

İNSAN HAKLARI, ADLİ TIP ve HEKİM SORUMLULUĞU

Dr. R. Şebnem Korur FİNCANCI*

Hakların bütünlüğü ancak bu hakların korunması, gözetilmesi, geliştirilmesi ve yerleştirilmesi ile anlam kazanmaktadır. Evrensel bir kavram olarak insan hakları tarihten günümüze dek çok boyutlu bir gelişim süreci izlerken, haklar bütünlüğünün her aşamada zedelendiği bir dünyada yaşadığımızın da bilincinde olmak gerekmektedir. Son yıllarda üzerinde en çok konuşulan incelemelere konu olan insan hakları kavramının, pek çok başka kavramla birlikte içinin boşaltılması tehlikesi ile karşı karşıya olması, insan hakları ihlallerinin açıkça görülebilmesini ve önlenmesini de güçleştiren yeni bir boyutu ortaya koymaktadır.

İnsan haklarının en temel ilkelerinden biri yaşam hakkıdır. Yaşam hakkını kullanamadığında, kişi diğer haklarını kullanmaktan da yoksun kalacaktır. İnsan hakları hukukunda yaşam hakkı ile birlikte güvence altına alınan sağlık hakkı da yaşam hakkının olmazsa olmaz koşuludur. Bu hakların korunamadığı bir dünyada yaşıyor olmak, hekimliğin uygulanabilirliğini güçleştiren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Hekimin görevi toplum sağlığını korumak ve herkese eşit koşullarda ve eşit düzeyde sağlık hizmeti sunmaktır. İşte tam da bu aşamada sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yaşadığı toplumun bir bireyi olarak hekim varolduğu bu toplumun koşullarından arındırılmayacağına göre, tek başına bu hizmeti gerçekleştirmeye çalışması Don Kişot'un yel değirmenleri ile savaşımından çok da farklı olmayacaktır. Toplumun genel ahlaki değerlerinin erozyona uğradığı bir dönemde hekimlik etiğini koruyabilmek de güçleşmektedir.

Hekimlik uygulamaları içinde karşılaşılan, ancak biraz da sağlık hizmetlerinin dışında algılanan adli olguların muayene ve değerlendirilmesi ile rapor düzenleme görevi de insan hakları ihlallerinin önlenilmesinin çok önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Varolan toplumsal koşullar ise hekimi burada da yel değirmenleriyle başbaşa bırakmaktadır.

Sorgulanması gereken yanlışların ilki, adli olguların muayenesi ile rapor düzenlenmesinin sağlık hizmetlerinin

dışında algılanmasıdır. Adli olgu herhangi bir dış etki ile sağlık sorunları yaşayan bir bireydir. Hekim sağlık sorununun kaynağını -dış etkiyi- niteliğini, oluş şeklini araştırma ve uygun tedaviyi düzenleme sürecinde yer alırken bu sürecin bir parçası olan adli raporun düzenlenmesi aşamasında ya hiç yer almamakta ya da bu yeri tam olarak dolduramamaktadır.

Adli rapor düzenlenmesi hem tedavi edici hekimliğin, hem de koruyucu hekimliğin birlikte gerçekleştirildiği bir sağlık hizmetidir. Dış etkinin niteliği ve oluş şeklinin belirlenmesi ile etkenin saptanıp yinelenmesinin engellenmesi yönünde bir kazanım sağlanır ve koruyucu hekimlik görevi yerine getirilirken, dış etkinin düzeyi ile uğranan zararın ağırlığı ve hukukun kullanımı ile de karşılanabilirliği dolayısıyla tedavi edici hekimlik yönü tamamlanmaktadır.

Adli olgu, acil başvurularla benzerlik göstermektedir. Acil başvuruda yapılması gerekenleri gözardı etmek nasıl ki; insan yaşamına gereken özeni göstermeyerek hekim sorumluluğunun ve edilen yeminin yok sayılması anlamını taşıyorsa, adli olguyu gereğince muayene etmemek, bulguları kaydetmemek ve adli raporu düzenlememek de aynı anlamı taşımaktadır. Dış etki ile ortaya çıkan bulgular zamana karşı bir yarış gerektirmektedir. Saatler ve günler ile bu bulguların değişimi yapılacak değerlendirmeleri güçleştirmektedir. Hekimin tek görevi dış etki sonucu ortaya çıkan sağlık sorununu gidermek değildir. Bu sağlık sorununun ne olduğunu, nasıl oluşabileceğine ışık tutacak tüm nitelikleri ile birlikte kaydetmek de bir o kadar önem taşımaktadır.

Adli olguların sağlık hizmeti dışında algılanması, bugün ülkemizdeki tıp eğitiminin içine adli tıp eğitiminin gereğince yerleştirilmemesini getirmiştir. Adli tıp eğitimi almamış veya yetersiz bilgilenmiş hekimin uygulamada adli olgu ile karşılaştığında ne yapacağını bilememesi, görevini yerine getirmekten kaçınması ise insan hakları ihlallerinde de hekim katılımının bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanın varoluşuna yönelik bir saldırı niteliği taşıyan işkencede, herhangi bir dış etki sonucu ortaya çıkan sağlık

* Prof. Dr., İstanbul Üniv. Tıp Fak. Adli Tıp AD.

sorunlarından çok daha farklı ve kapsamlı sorunlar ortaya çıkmaktadır. İşkencenin bir bütün olarak varoluşa yönelik olması, bu varoluşun insan tarafından tehdiye uğratılması, hastanın hekime genellikle geç ulaşması ve erken dönemde dahi dış etkinin basit yöntemlerle her zaman görülebilir olmaması, bu tür adli olguların daha da zorlayıcı olmasına neden olmaktadır. Karşımıza, insana ve dolayısıyla topluma olan güvenini yitirmiş, bu muayeneyi de yaşadıklarının devamı olarak algılayan ve/veya yitirdiği güven duygusuyla beklentileri de kalmamış bir hasta çıktığında, iletişim kurmakta çekilecek güçlüklerin sonuca yansımalarının yanı sıra bilgisizliğin bedeli de hem hekim, hem hasta, hem de toplum için ağır olacaktır.

Tüm bu zorlayıcı etkenlerin yanında, hekimi zorlayan önemli bir başka etken de hastası ile kuracağı hekim-hasta ilişkisinin, hastanın iletişimsizliğinin ötesinde, hastayı getiren görevlilerce de engellenmesi, bu görevlilerin aynı zamanda olayın tarafları olma durumu ve hekimin baskı altında kalması veya baskı kaygısı taşımasıdır.

Bu sorunların çözümünde hekimin donanımlı olması önem taşımaktadır. Bir adli olguya nasıl yaklaşacağını; hastasını hangi koşullarda görüp, konuşup, muayene edeceğini; adli raporu nasıl düzenleyeceğini ve hekim sorumluluğunun neleri gerektirdiğini bilmek hekimi güçlü kılacağı gibi; baskı unsurunun da zorlayıcılığını azaltacaktır.

Bu sürecin içinde hekimi güçlü kılacak bir yapının daha

varlığı ve bu varlığın kurumsallaşması önemlidir. Hekimin içinde yer aldığı meslek örgütünün, Türk Tabipleri Birliği'nin, hekimlik uygulamalarını düzenleme, geliştirme ve denetleme görevinin bir parçası olarak bu süreçte var olması, hekim için bir güvence olacağı gibi, etik ilkelerin yaşamsal alanla birebir örtüşmesini de sağlayacaktır.

Türk Tabipleri Birliği ve Adli Tıp Uzmanları Derneği'nin sunacağı bir kılavuz ışığında, adli olguların değerlendirilmesi ve raporların düzenlenmesi, düzenlenen her adli raporun bir örneğinin yerel tabip odaları yoluyla Türk Tabipleri Birliği'ne iletilmesi, bu raporların niteliği ve dolayısıyla iyi hekimliğin geliştirilmesini sağlayacağı gibi, böyle bir denetimin varlığı da baskının önünü kesecektir.

Hekimliğin öznesi olan insan ve meslek etiğinin temelini oluşturan insan haklarının korunması için hekimin bu kavramı içi boşaltılmamış biçimi ile ve tüm boyutları ile algılaması, mesleğini uygularken basacağı en sağlam taşların bu ilkeler olduğunu kavraması ve meslek örgütünün de bu yolun her zorluğunu aydınlatacak bir ışık olması zorunludur.

İnsanın bütünlüğüne yönelik saldırıların yoğunlaştığı günümüzde, hekimliğin etik ilkeleri ışığında yol almak, hekimliğin olduğu gibi insan olmanın da onuruna yaraşır bir tutumu sürdürmek konusunda destek olacak ve ayaklarımızı bastığımız bu zemini daha da sağlamlaştırma olanağını sağlayacaktır.